

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació
Direcció General del Patrimoni Cultural
Àrea de Coneixement i Recerca
Centre d'Informació i Documentació del Patrimoni Cultural

6653

Neteja d'espais i consolidació d'estructures al Castell de Montclús

Mónica Mercado Perez

Avis legal

Aquesta obra està subjecta a una llicència Reconeixement-NoComercial-SenseObresDerivades 2.5 de Creative Commons. Se'n permet la reproducció, distribució i comunicació pública sempre que se'n citi el titular dels drets i no se'n faci un ús comercial. No es pot alterar, modificar o generar una obra derivada a partir d'aquesta obra. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/es/legalcode.ca>.

Index

Fitxa Tècnica	4
Plànol emplaçament	5
Context històric i arqueològic	6-8
Descripció del castell	9-10
Motius de propicien la intervenció	11-12
Antecedents	13-16
Història de la recerca	17-18
La intervenció de la neteja	19-20
La consolidació i la restauració	21-23
Planta de les estructures consolidades	24
Documentació fotogràfica	25-32
Bibliografia	33-34

Fitxa tècnica

Nom del jaciment:	Castell de Montclús
Municipi:	Sant Esteve de Palautordera
Comarca:	Vallès Oriental
Tipus de jaciment:	Assentament militar / Castell
Tipus d'intervenció:	Neteja/restauració
Cronologia:	segles XI-XII / seles XVII-XVIII
Dades de la intervenció:	Del 19 de novembre al 5 de desembre de 2001
Arqueòleg director:	Mònica Mercado Pérez
Intervenció de restauració:	Consolidació d'estructures excavades en campanyes anteriors, neteja de la vegetació i adequació d'espais.
Direcció dels treballs de restauració:	Silvia Garriga i Castellblanque
Obra de paleta i treball de pedra:	Miquel Pinazo
Auxiliars:	Artur Agustí , Marcel Olivé, Josep Maria Fontoba, Ivan Salvador i Jacob Casquete
Coordinació i redacció del projecte:	Lluís Vila i Bonamusa
Propietari de la finca:	Manuel Adroer
Règim jurídic de la finca:	Privat
Promoció i finançament:	Parc Natural del Montseny, Xarxa de Parcs Naturals, Diputació de Barcelona Ajuntament de Sant Esteve de Palautordera
Número expedient:	010792 (04.12.01)

Plànol emplaçament

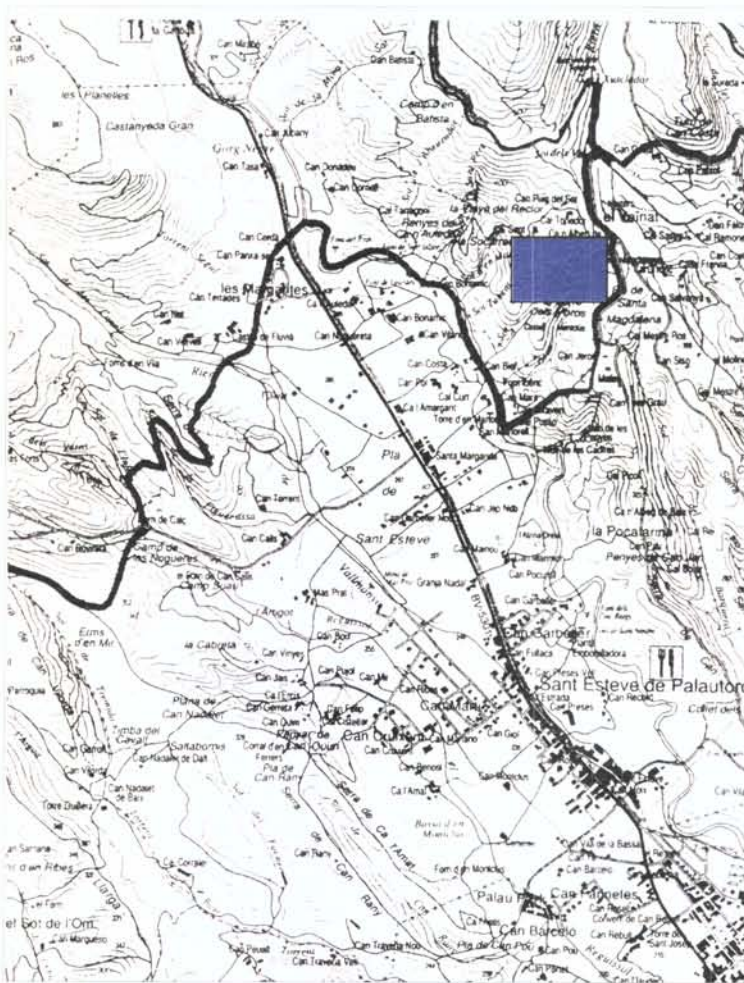
Municipi: Sant Esteve de Palautordera

Comarca: Vallès Oriental

Context: El castell de Montclús es troba a la zona nord del municipi. La carretera d'accés és la BV-5301. A l'alçada de la barriada de Santa Margarida, km 1'200, cal girar a l'est, vers la casa de can Marc. Des d'aquest lloc, es travessa la Tordera per enfilarse al turó on es troba l'assentament ibèric i el castell de Montclús.

Coordenades UTM: 31TDG528196

Alçada: 370m

Localització del Castell de Montclús (Sant Esteve de Palautordera, Vallès Oriental).

Diputació de Barcelona. Mapa "Montseny, Parc Natural", 1994. Escala 1: 25.000

Context geogràfic i geològic

El municipi de Sant Esteve es localitza al nord-est de la comarca del Vallès Oriental, en el vessant de ponent del Montseny, damunt una terrassa fluvial de la Tordera, que es compartida amb el terme municipal de Santa Maria de Palautordera. El castell es troba situat al turó conegut com El Serrat dels Moros, és un turó de 370 m d'alçada respecte el nivell del mar i per la vessant nord té un accés difícil. Es comunica amb el municipi de Mosqueroles a través d'un corredor estret, voltat per espadats a banda i banda. Per llevant i migdia destaca un espadat que origina unes parets pràcticament verticals de més de 30 m de desnivell. L'accés idoni al castell s'ha d'efectuar per la zona de ponent, on els pendents són més suaus. El castell aprofita una fortificació natural i gaudeix d'una situació estratègica que queda confirmada pel pas del riu Tordera a ponent, de la torrentera anomenada Sot d'en Puig al nord, i de la del Sot Gran a llevant (GARRIGA, S. i VILA, L. 1998, 5).

Aquest conjunt de factors geogràfics posen de relleu les qualitats defensives i estratègiques del castell, que gaudeix d'un ampli control visual sobre la via natural que travessa la vall alta de la Tordera, en direcció la comarca d'Osona. Cal destacar també la seva bona visibilitat en relació a d'altres castells de la comarca.

El Vallès és una plana situada a la Depressió Prelitoral, en la que ens trobem amb argiles i gresos arsènics de formació miocènica que passen gradualment a argiles grogues i fosques cap al sud. Les arcoses són el producte de la meteorització, transport i sedimentació del granit de la serralada Prelitoral. Litològicament consisteix en abundants grans de quars, feldespat (completament caolinitzats) i en menor proporció miques. Presenten intercalacions de nivells conglomerats grisos amb matriu sorrenca sense cimentar, també de formació miocènica. Els còdols són de pissarra, quars, calcària, roques granítiques, quarsita i gres. Cap a la part superior disminueixen els còdols calcaris i augmenten els de pissarra i quars.

Al sud de la Depressió Prelitoral ens trobem la Serralada Litoral que geològicament està formada de forma majoritària per granodiorites.

La Depressió Prelitoral queda emmarcada nítidament entre la serralada litoral i un seguit de formacions muntanyoses: massís del Montseny, Sant Llorenç de Munt, Guilleries,... i esdevindrà ja des de la prehistòria i època clàssica una de les vies de pas o camins documentats per a traslladar-se des de l'Empordà cap a la Catalunya central-sud i viceversa. Les altures són constants i baixes, entre 200-300 metres sobre el nivell del mar. Pel sud la Serralada Litoral tanca l'accès al mar amb petits turons com Céllecs (534m) o Montalt (594m) i els passos que hi ha des de la depressió cap el litoral segueixen petites rieres o rius.

De les muntanyes que lliguen aquesta Depressió Prelitoral pel nord tenim: de nord a sud el massís del les Guilleries amb el punt més elevat de Sant Miquel de Solterra amb 1204 m. Més cap al sud i seguint la línia marcada tenim la Serra del Montseny amb pics com el Turó de l'Home (1712 m) o Matagalls (1700 m). Baixant cap el sud-oest ens trobem amb un dels camins que trenquen aquesta línia de muntanyes i que posa en contacte la Depressió Prelitoral amb la plana de Vic, aquesta via de pas, ja esmentada abans, segueix el riu Congost cap el nord i esdevindrà una important via de comunicació en època romana. A l'oest d'aquest riu tenim els Cingles de Bertí, amb turons com Puiggraciós (807 m), i tancant aquesta línia de relleu muntanyenc i abans d'arribar al Llobregat trobem la Serra de l'Obac i Sant Llorenç de Munt, amb el punt més alt a la Mola amb 1101 m. o el Montcau amb 1053 m.

Hidrogràficament la comarca del Vallès oriental està ben beneficiada amb diverses rieres com les de Tenes, Cànoves, Caldes o Mogent que seran afluents de rius una mica més grans com el Congost i el Besòs. Aquestes rieres i rius seran els camins i vies de pas que travessaran les serralades i línies de muntanya, com a exemple el Besòs i el Tordera per a la Serralada Prelitoral, o en relació amb el riu Congost i la plana de Vic.

El clima d'aquesta àrea es mou entre el de tipus mediterrani litoral i el mediterrani de muntanya mitjana, dins la zona del Montseny. Els hiverns acostumen a ser suaus, no gaire freds i una mica humits, amb els estius calorosos i secs.

Per a la flora de la comarca del Vallès oriental ens trobem a l'esquerra la distribució de la superfície arbrada comarcal ocupada per les diferents espècies. La superfície corresponent a cada espècie s'ha determinat a partir del nombre d'estacions on l'espècie és dominant. A la dreta trobem el nombre de peus (en milers) de les diferents espècies. Les existències s'han determinat a partir de totes les estacions on és present l'espècie.

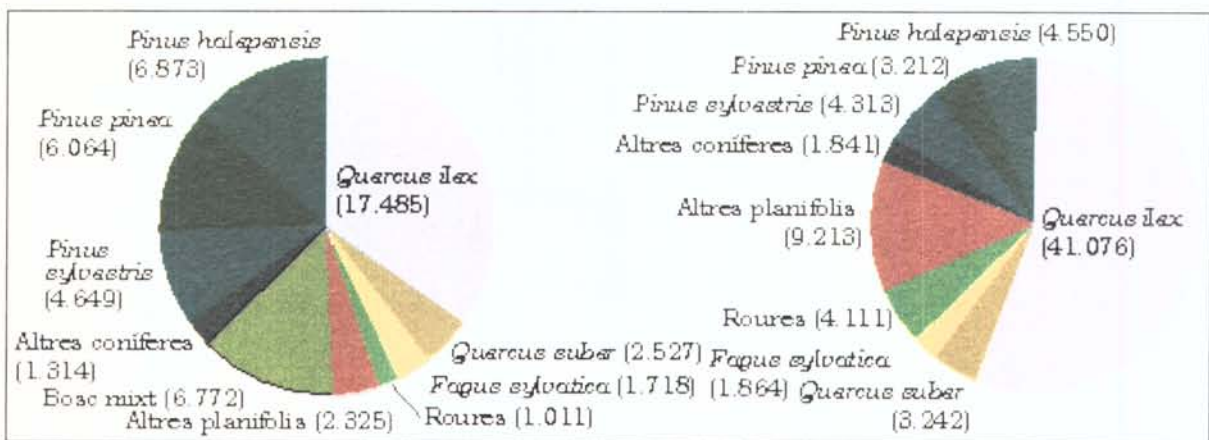

Fig. 1: Flora arbòria del Vallès Oriental. (S.I.G. del Departament de Medi Ambient de la Generalitat de Catalunya)

A destacar que en superfícies arbrada el *Pinus halepensis* i el *Pinus pinea* són força representats, mentre en el nombre de peus és el *Quercus ilex* (alzina) el que es troba sobre representat, deixant a la resta en menys de la meitat i força igualats respectivament.

La vegetació que trobem al turó d' El Serrat del Moros és de tipus mediterrani, característica de la zona, a excepció de la primera terrassa del turó on s'observa una plantació artificial d'eucaliptus. Malauradament, aquest tipus d'arbre està produint un fort empobriment dels minerals del subsòl, tot afectant la capa vegetal del sotabosc i agreujant-ne el procés d'erosió.

Descripció del castell

Els antecedents del castell de Montclús es troben en el de Sesagudes i en el de Miravalls. Segons consta en la documentació és un castell construït el segle XIII, si bé hom creu que el seu origen podria remuntar-se al segle XI. Arqueològicament encara no s'ha pogut documentar aquest origen romànic de la fortalesa, però per les relacions muràries i per la tipologia constructiva d'alguns murs, pensem que "La Torre Mestre" i el mur MR-1 podrien formar part de l'edifici bastit al segle XI.

El castell té dos recintes, el jussà, del que se'n conserven restes del seu perímetre i el sobirà, del que en destaquen els murs perimetrals i una poderosa torre cilíndrica, assentada sobre una base en talús. A la part inferior del talús s'observa una canalització que conduiria l'aigua recollida cap una cisterna.

L'actual recinte sobirà és de planta quadrada, aquest és el resultat de les diverses transformacions que a patit el castell durant els segles. Conserva tres dels seus murs perimetrals, el quart, on possiblement s'hi trobaria la porta d'accés, va desaparèixer en motiu de la forta erosió d'aquell costat del turó. Un anàlisi més exhaustiu dels paraments conservats, permet destacar l'existència de diferències en la tècnica constructiva. El mur nord i oest són més gruixuts que el sud i presenten la mateixa tècnica constructiva (còdols lligats amb morter de calç). En el mur oest en destaquen dues grans obertures que s'atribueixen a dos grans finestrals construïts en el moment de transformació del castell en palau. La fàbrica del mur localitzat al sud és de factura més rústega i no presenta arrebossat a les façanes. D'aquest mur en destaca l'existència de tres obertures cegues al centre de les quals es troba una espitllera.

La distribució dels espais interns, durant els segles XIV, és de forma perimetral en relació al pati central, on hi destaca "La Torre Mestre". L'anàlisi del parament del mur sud i les dades obtingudes a través de les cotes de profunditat permeten afirmar que el recinte sobirà en una de les seves fases disposava de dues plantes separades per un pis de fusta sostingut per bigues.

Un altre element constructiu que en destaca del castell és la potent torre cilíndrica que es conserva a l'angle nord-oest del recinte sobirà. La base, com la resta del recinte, és en talús; construïda tècnicament com els murs nord i oest. Per accedir-hi al seu interior cal fer-ho pel camí de ronda del mur oest. L'interior de la torre es troba dividit en dos pisos. Un de baix, que presenta una gran alçada i es cobert per una volta de pedra i un altre a l'alçada del camí de ronda, aquest presenta dues obertures, una d'elles una tronera. Al centre d'aquest espai es troba una gran obertura d'accés a la planta baixa.

Dins el recinte jussà en destaca l'antiga capella de Santa Margarida, d'una sola nau i amb absis semicircular, avui es troba pràcticament destruïda. A pocs metres d'aquesta es troba la *fovea* retallada per l'erosió que pateix l'espadat.

Motius que propicien la intervenció. Antecedents de les feines.

La memòria que els presentem és el resultat d'una iniciativa endegada per *ESTRAT, Arqueologia –Restauració - Difusió* l'any 1995. Aquesta iniciativa va ser atesa amb interès per l'Ajuntament de Sant Esteve de Palautordera, per la Diputació de Barcelona i pel propietari, el senyor Manel Adroer. Aquest projecte té per objectiu la recuperació i condicionament d'aquest important conjunt monumental d'època medieval i la creació d'un itinerari d'interès històric i arqueològic a la conca mitja alta de la Tordera, concretament entre els municipis de Sant Esteve i Mosqueroles.

Les dues primeres campanyes (1996 i 1997) van estar destinades a la neteja i arranament d'accessos del conjunt monumental. En la primera campanya es tractava d'eliminar la vegetació de l'interior del castell i el seu entorn. La segona campanya es va destinar a condicionar els principals accessos i a instal·lar una escala de relliga que permetés l'accés a l'interior del recinte.

La campanya de l'any 1998 va dividir-se en dues fases, la primera es portà a terme el mes de juliol 1998, va consistir en tallar la vegetació, recollir les pedres deslligades que es troben escampades per tot l'interior del castell, resseguir els murs i netejar-los amb l'objectiu de que el topògraf pogués efectuar la planimetria de l'interior del castell, com també de l'ermita. La segona fase s'executà durant el més de setembre i octubre. L'actuació va consistir en l'excavació dels àmbits A, B i el C, aquest de forma parcial. També es procedí a efectuar la consolidació dels murs que s'havien posat al descobert.

L'Any 1999 es va continuar intervenint al recinte sobirà, on es va poder documentar un mur mitger que funcionava com a tancament dels àmbits de residència i definia el pati d'armes. A la zona sud del recinte sobirà es procedí a la neteja de la vegetació, fet que va posar al descobert una potent estructura de defensa que hauria protegit el recinte principal.

Finalment ,a l'any 2001 es van portar a terme dues intervencions. La primera, es va centrar en l'excavació de l'àmbit E. En la segona fase, motiu de la present memòria, s'ha dut a terme la neteja general de la vegetació del recinte sobirà i de la zona sud del fossar, i la consolidació de les diverses estructures excavades a les campanyes dels anys 1999, 2000 i 2001.

Antecedents històrics i arqueològics

Síntesi històrica

Es té constància documentalment d'una fortificació situada a la vessant meridional del Montseny al cim de les Agudes. En aquesta fortalesa hi residia *Oto Acutensi*, senyor de Sesagudes, a l'any 1018 (GARRIGA, S. i VILA, L. 1998, 9). A finals del segle XI els senyors de Sesagudes establiren la seva nova residència en la fortificació de Miravalls que es troba a can Cervera, prop del poble del Montseny (VILA, L. 2001, 20).

El castell de Montclús no prengué veritable importància fins ja entrat el segle XIII. És en aquest moment quan els senyors de Sesagudes abandonaren el castell de Miravalls i s'instal·laren sota la protecció dels murs de Montclús (PLADEVALL I FONT, A. 1991, 410). Entre els anys 1230 i 1263 Guillem, fill de Guillem Umbert de Montseny i de Ramona i besnét de Guillem Umbert I de Sesagudes (1070-90), va instal·lar-se a la vall i va adoptar el cognom Montclús. Amb l'establiment definitiu de la residència al nou castell tots els habitants de la demarcació es veieren obligats a complir amb les exigències feudals, com ara fer la guerra quan calgués protegir el castell, construir murs, fossats, etc. (GARRIGA, S. i VILA, L. 1998, 9).

El terme del que disposaven els senyors de Montseny era força extens, pràcticament eren senyors de tota la vessant meridional del massís del Montseny. Els seus dominis estaven formats per les parròquies de Sant Julià del Montseny, de Sant Esteve de la Costa, de Sant Cristòfol de Fogars, Sant Marçal, Sant Joan de Campins, Santa Maria i Sant Esteve de Palautordera, Mosqueroles, Pertegàs, Vilalba Sasserra, Vallgorguina, Olzinelles i Tapioles. El 1356 s'hi va afegir el terme de Vilardell, si bé no en disposaven de tots els drets (GARRIGA, S. i VILA, L. 1998, 9).

A l'inici de la segona meitat del segle XIII, Guillem de Montclús es va casar amb Gueralda de Cabrera, filla del vescomte Guerau V. En Riambau II, fill de Guillem i Gueralda, va heretar els castells de Montclús, de Miravalls i de les Agudes; el seu germà, Gueraldó, va ingressar com a frare a l'ordre dels Hospitalers (CÁTALA I ROCA, P. i BRASÓ I VAQUÉS, M. 1969, 274-275). Riambau II va tenir disputes amb poderosos veïns, uns d'aquests van ser els Hospitalers de la comanda de Sant Celoni, i va cercar protecció en el seu oncle, Ramon de Cabrera (CÁTALA I ROCA, P. i BRASÓ I VAQUÉS, M. 1969, 275).

No gaires anys després de la mort d'en Guillem, en concret l'any 1275, el seu fill, Riambau II de Montclús, traspassà, per mitjà de *donationes et venditiones*, els seus dominis del Montseny i de la conca del riu Tordera al seu oncle Ramon de Cabrera, senyor d'Anglès i de Brunyola. A partir d'aleshores el castell va estar regit per un batlle que tenia la representació del senyor i s'ocupava de mantenir l'ordre i la convivència entre els habitants del terme. A través de diverses successions familiars, els territoris del Montseny van passar a unir-se al vescomtat de Cabrera. Amb aquesta unió la pràctica totalitat del Montseny restà sota el seu domini jurisdiccional. Si bé el màxim exponent de poder d'aquestes terres el representava el castell de Montsoriu, el centre administratiu residia a Hostalric (GARRIGA, S. i VILA, L. 1998, 9).

L'any 1328 Bernat I de Cabrera, hereu de Ramon, adquirí per herència de la Marquesa d'Empúries - Cardona el vescomtat de Cabrera i incorporà a aquest la seva baronia de Montclús (PLADEVALL I FONT, A. 1991, 410), anomenant-la no com a terme del castell de Montclús, sinó pels ja existents castells de les Agudes i Miravalls. Bernat I ja feia anys que governava el vescomtat de la Marquesa, amb el títol de vescomte de Montsoriu. Al poc temps, va deixar el títol vescomtal al seu fill Bernardí, futur Bernat II de Cabrera, Gran privat del rei Pere "el cerimoniós". Anys després, aquest va caure en desgràcia i a l'any 1364 va ser decapitat (CÁTALA I ROCA, P. i BRASÓ I VAQUÉS, M. 1969, 276).

Un cop confiscats els béns de Bernat II, la seva vídua, Timbor de Fenollent, va poder conservar les rendes i la jurisdicció del Montseny i del terme del castell de Montclús (CÁTALA I ROCA, P. i BRASÓ I VAQUÉS, M. 1969, 276).

El vescomtat retorna a la casa de Cabrera a finals de l'any 1372, sota la figura de Bernat IV de Cabrera, però la baronia de Montclús continuà sota poder de la seva àvia Timbor, qui l'any següent traspassà els seus drets al nét (CÁTALA I ROCA, P. i BRASÓ I VAQUÉS, M. 1969, 276).

A l'any 1377 Bernat IV de Cabrera reconeix que els territoris que havien estat dels castells de les Agudes i Miravalls els tenien en feu els Hospitalers. El 1403, Bernat IV de Cabrera compra la vila de Sant Celoni i els altres drets als Hospitalers i així quedà finalitzada la dependència feudal del castell de Montclús i territori del Montseny a l'orde de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem. (CÁTALA I ROCA, P. i BRASÓ I VAQUÉS, M. 1969, 276).

Durant el segle XV trobem referències al castell de Montclús, sempre amb relació a la família Cabrera. Per exemple al 1445, el senyor del castell, fill de Bernat IV, s'enunciava: "*Bernat Johan de Cabrera, Comte de Modicha [Mòdica], vescomte de Cabrera e de Bas, e senyor dels termens de Sent Celoni e de Montclús*" (CÁTALA I ROCA, P. i BRASÓ I VAQUÉS, M. 1969, 276-277).

Al segle XVII, en concret a l'any 1632, el castell continua constant als documents com a propietat dels Cabrera. En l'actualitat, la propietat de l'edifici pertany a la família Adroer.

A més dels senyors de Montclús els dominis d'aquestes terres estaven en mans del monestir de Sant Cugat que en disposava de molts béns i possessions, drets i tributs. Els abats del monestir eren els que triaven i presentaven al bisbe de Barcelona els sacerdots que havien de regir les esglésies de Santa Maria i Sant Esteve. L'abat gaudia del domini senyorial o de

propietari però no podia disposar del dret d'administrar justícia ni tampoc podia fer respectar les paus i treves com tampoc imposar-les. (GARRIGA, S. i VILA, L. 1998, 9).

Els dominis d'aquestes terres es trobaven compartits també per altres senyors. Si bé no tan poderosos, la seva presència fou motiu de moltes disputes. A través de la documentació i de les llegendes són coneguts els enfrontaments que va haver entre els senyors de Montclús i els de Palau (actual castell de Fluvià). Aquests tenien la seva residència i propietats dins la demarcació del castell de Montclús, gaudien de diversos drets senyorials i, a més, presidien la quadra de Campins que era de les més extenses de Catalunya. Aquest conjunt de factors van ser l'origen de molts conflictes, la virulència dels quals va restar en la memòria popular, tal com es pot llegir a través de la llegenda de *La Dama de Montclús* (GARRIGA, S. i VILA, L. 1998, 9-10).

No va ser fins el 1345 quan es signà la pau definitiva entre Bernat III de Cabrera i Pere de Palau. En aquest acord en Pere de Palau, senyor de la *domus* de Palau, reconeixia que els vassalls de la quadra de Campins havien de prestar jurament i homenatge al baró de Montclús, però no estaven obligats a les servituds feudals (ADROER I TESIS, A. i CABESTANY I FORT, J.- F. 1987, 13-14).

Història de la recerca

Les primeres evidències arqueològiques trobades al turó de Montclús corresponen a les restes d'un assentament ibèric. Aquestes troballes superficials van ser fetes per arqueòlegs i aficionats durant la primera meitat del segle XX. Aquestes troballes van despertar l'interès dels investigadors per aquest jaciment i Josep Estrada el va enregistrar en la publicació del Museu de Granollers que porta per títol *Síntesis arqueológica de Granollers y sus alrededores*. En aquesta publicació, Josep Estrada l'emmarca dins del grup d'assentaments ibèrics existents a partir del segle IV a.C. i abandonats cap al segle I a.C. (MONREAL I TEJADA, L. 1987, 150).

La primera intervenció arqueològica documentada al Turó de Montclús, és la que va portar a terme Lluís Monreal Agustí a l'any 1957. Es va fer una cala d'uns 5 metres quadrats d'extensió i d'un metre i mig de profunditat. El resultat d'aquesta intervenció va ser la documentació d'una sitja i la recuperació d'abundant material arqueològic. D'aquest material recuperat destacaven: fragments de ceràmica de tradició hallstàtica; fragments de ceràmica típicament ibèrics, entre els quals destaca una pàtera amb decoracions en relleu i empremtes digitals; pesos de teler, algunes amb signes ibèrics; ceràmiques campanianes datades ja al segle II a.C.; el material metàl·lic recuperat va ser molt escàs (escòria de ferro, un fragment de bronze en forma de punta de fletxa i una *glans* de plom o projectil de fona romà. Lluís Monreal Agustí va acotar més la cronologia del jaciment i va situar la seva fundació al segle III a.C. produint-se la seva decadència dins del segle I d.C. (MONREAL I TEJADA, L. 1987, 151-152).

A finals dels anys 70, Lluís Monreal i Tejada va dur a terme una campanya de neteja d'un forn ceràmic ibèric, ja conegut. Segons aquest va aparèixer l'estructura quasi completa, amb la doble cambra de combustió dividida per un gran pilar, i a sobre, encara es conservava una bona part de la coberta de la cambra de coccio. (MONREAL I TEJADA, L. 1987, 152-153). Dissortadament,

poc temps després, el forn fou parcialment destruït per uns desconeguts. Actualment només se'n conserva la part inferior corresponent al fogar.

L'any 1981, Xavier Valcárcel García publicà un article a la revista Reguissol, de Sant Esteve de Palautordera, on informava de la troballa fortuïta uns anys enrere d'una torre dins del recinte del poblat ibèric de Montclús i prop del castell. Si bé primer era un túmul de pedres, en apartar-les amb l'ajut d'uns companys es va perfilar el diàmetre i l'interior de dita torre. El diàmetre interior era de 2'40 m i les parets tenien un gruix d'uns 60cm. Destaca la presència en la paret interior d'una sèrie de forats de 15x15cm sense cap disposició regular i per tant sembla difícil que puguin correspondre a cap element de suport com unes bigues o una escala. Segons l'autor podria ser que la torre fos en una determinada època un colomer. Esmenta també la troballa de dos fragments de ceràmica del segle XV (VILA I BONAMUSA, L. 2001, 7).

L'any 1994, es va dur a terme una excavació d'urgència dirigida per l'arqueòleg Lluís Vila i Bonamusa, provocada per l'eixamplament d'un camí forestal que afectava la mateixa zona arqueològica excavada per Lluís Monreal Agustí l'any 1957. Aquesta intervenció, finançada per l'Ajuntament de Sant Esteve, va donar com a resultats, la documentació de dues noves sitges farcides de materials ibèrics, datables entre finals del segle II i la 1ª meitat del segle I a.C.

El jaciment ibèric apareix documentat dins l'Inventari del Patrimoni Arqueològic de Catalunya, elaborat i revisat pel Servei d'Arqueologia de la Generalitat els anys 1983 i 1992, respectivament. El tipus de jaciment correspon a un poblat ibèric, amb una cronologia aproximada que oscil·la entre els segles IV-I a.C.

El projecte de recuperació del Castell de Montclús va néixer l'any 1996 a partir de la iniciativa de l'equip d'arqueòlegs format per ESTRAT scp, que amb el suport de l'ajuntament de Sant Esteve i de la Diputació de Barcelona, definiren un Pla d'actuacions arqueològiques i de restauració.

La intervenció de neteja

Tot i que la intervenció efectuada en la present campanya es va centrar en la consolidació de les estructures murals excavades durant les campanyes dels anys 1999, 2000 i 2001, es va considerar la neteja del jaciment i l'adequació dels espais part important i imprescindible per a la comprensió històrica i arqueològica del castell. La neteja de vegetació, a més, és una de les tasques prèvies a la consolidació i restauració de les estructures murals.

Els treballs efectuats varen ser els següents:

1. Adequació del camí d'accés al castell que es troba en mal estat com a conseqüència de l'erosió.

En tot el llarg del camí d'accés des del riu fins el castell, es va portar a terme, allà on era necessari, una adequació del camí, tapant aquells orificis que a causa de les aigües pluvials i torrencials s'havien produït.

També es va netejar el camí de totes aquelles pedres que dificultaven l'accés, i es van aplanar, mitjançant aixades i pales, els desnivells ocasionats per els agents naturals i la circulació de motos de Cross.

També es va podar la vegetació de sotabosc que cobria el camí i dificultava la visibilitat en els trams més perillosos.

2. Neteja de la vegetació interior del recinte sobirà i de l'entorn immediat.

Es va procedir a la desforestació de la petita vegetació que es creava dins dels espais del castell. Aquesta vegetació, composta per arbustos, matolls i males herbes, trencaven l'estètica del castell i s'arrelaven, travessant la capa d'humus, als estrats arqueològics.

També es va netejar el Pati 2 de dues soques de grans dimensions.

Es va aprofitar la intervenció de neteja per a eliminar aquelles plantes i líquens que proliferaven entre els murs de la torre mestre i altres estructures que, de moment, no s'havien de consolidar.

3. Adequació de l'interior del recinte sobirà.

Aquesta adequació va consistir en l'anivellació d'algunes zones per tal que a les visites els fos més apte circular. Les diverses campanyes d'actuació efectuades fins el moment havien generat, en alguns punts, desnivells (no superiors als 30-40 cm) que calia corregir.

L'Objectiu era indicar les zones a través de les quals hom pot circular, evitant així riscos innecessaris pels visitants, i alhora que s'impedia que no s'enfilessin damunt de les estructures.

El procediment va consistir en l'extracció de la capa d'humus i, en el cas que es va fer necessari, de les pedres superiors de l'enderroc, ja que en molts espais, la potència d'aquest estrat superava el metre.

Allà on l'actuació afectava els nivells superiors de l'enderroc, es va escampar una capa de terra per tal de anivellar el sòl.

4. Neteja del fossar a l'extrem sud.

Es va portar a terme la neteja, superficial, de gran part de les pedres que formaven la runa del castell i que estaven dispersades per sobre del fossar.

D'aquesta manera, la zona va quedar més anivellada, per tal d'accedir-hi a la petita capella, i es va aprofitar la runa extreta per a integrar-la dins de la restauració i coronació de les estructures muràries del recinte sobirà.

La consolidació i la restauració

Els criteris d'intervenció que es van portar a terme són els que marquen les normes vigents acceptades internacionalment en les cartes de Restauració (Atenes 1931, Venècia 1964, Del Restauro 1987), les més destacades de les quals són la llegibilitat de les intervencions realitzades i l'estabilitat dels materials utilitzats.

Les estructures arqueològiques excavades en campanyes anteriors es trobaven en un estat de conservació precari i requerien ser consolidades.

Els paraments que es van consolidar són:

- El MR 8. mur que correspon al tancament de l'àmbit E .
- El MR 9. mur que correspon al tancament de l'àmbit E.
- El MR 15. mur que correspon al tancament de l'àmbit G .
- El MR 16. mur que correspon al tancament de l'àmbit G.
- El MR 17. mur que correspon al tancament de l'àmbit H.
- El MR 19. mur que correspon al tancament de l'àmbit E.

Estat de conservació:

Els murs estan construïts amb pedres de mitjanes dimensions lligades amb morter de calç.

En general, els quatre paraments presentaven les filades superiors descohesionades, amb l'argamassa desfeta i les pedres sense material de lligam. Moltes d'elles, degut a actes vandàlics, es trobaven tirades pel terra amb restes de morter de calç. L'estructura MR 9 ha estat greument afectada per actes vandàlics que han desmuntat part del parament. L'estructura MR 15 tenia les filades superiors en el tram central molt desplomades. La restauració va consistir a desmuntar el parament afectat i col·locar-lo en la seva posició original.

Tipus de consolidació i materials:

Per consolidar les estructures es va elaborar un morter tradicional fet a base d'una barreja de calç apagada amb sorra de riu i aigua. Per delimitar la zona restaurada es va coronar la filada superior de les estructures originals amb una capa de morter de calç i sorra tenyida amb pigment mineral vermell. Aquesta capa de morter serveix per delimitar el nivell dels murs originals.

La intervenció directa de conservació - restauració que s'ha dut a terme, ha estat una operació amb la finalitat de perllongar i mantenir el major temps possible els materials de que està constituïda l'obra. S'ha procurant seguir unes pautes on la metodologia abarqui la doble polaritat estètica e històrica per a la bona transmissió al futur.

Els criteris redactats i aprovats per la UNESCO, 1981, 1979 i 1956, la publicació de ICCROM, 1982 i els concilis europeus sobre els principis bàsics internacionals que s'han d'aplicar al patrimoni arqueològic, i en aquest cas arquitectònic, són els principis bàsics que hem tingut en compte alhora de fer la proposta de restauració pertinent.

- La reintegració ha de ser entenedora (invisible des de la distància en que es contempla el conjunt i immediatament reconeixible des d'una visió més pròxima).
- La restauració ha de fer possible intervencions futures.
- Documentació exhaustiva de l'obra abans de la intervenció que permeti assegurar una reconstrucció que no pugi ser erròniament interpretada.
- La intervenció ha de reduir-se al mínim.
- Conservació - restauració tècnica amb informació científica.
- Diferenciació entre els elements conservats i els afegits.
- Tenir en compte la relació del monument i el context on es troba.

El procés de restauració estructural dut a terme ha començat amb la eliminació de la vegetació que proliferava a través d'esquerdes, forats i per l'entorn de l'estructura, així com per terres i acumulacions de sediments provocats per l'erosió.

S'ha fet una selecció de materials seguint les tècniques antigues, aprofitant les pedres del mateix enderroc que es trobaven escampades per tot el recinte sobirà, i s'han transportat moltes de les que es trobaven a la part del fossar. El material de lligam utilitzat va ser el morter de calç. La col·locació de les pedres ha procurat seguir l'aspecte estructural de l'original.

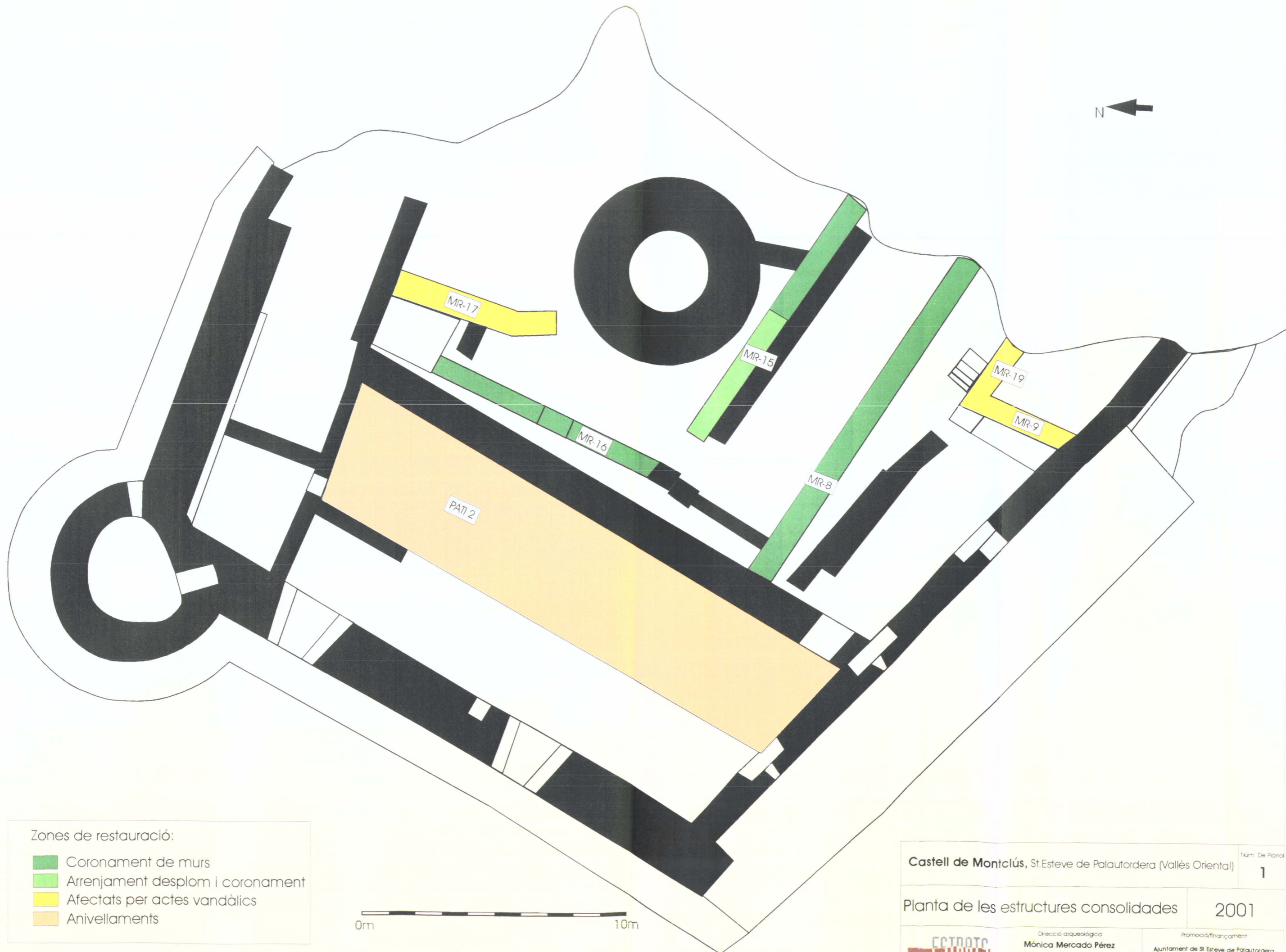
La part original conservada s'ha distingit de la part sobreelevada amb una primera capa de morter tenyit amb pigment vermellós que només s'observa en apropar-se a l'obra.

Per donar major consistència al morter i assegurar la seva efectivitat s'ha afegit al morter de calç una baixa proporció de ciment Portland en els murs que han estat arranjats.

En les estructures que només requerien una coronació, el morter s'ha elaborat amb calç apagada, que malgrat el procés d'assecat és molt lent, a llarg termini, els resultats de cohesió són importants i no causa símptomes d'abradió i desgast a les pedres.

S'ha procurat una fidel imitació de gruixos, textures i disposició de les pedres per aconseguir la unitat estètica pertinent.

S'ha fet més comprensible la lectura de la informació continguda en les restes muràries.

Zones de restauració:

- Coronament de murs
- Arrenjament desplom i coronament
- Afectats per actes vandàlics
- Anivellaments

0m

 10m

Castell de Montclús, St. Esteve de Palautordera (Vallès Oriental)

Núm. De Plànol
1

Planta de les estructures consolidades

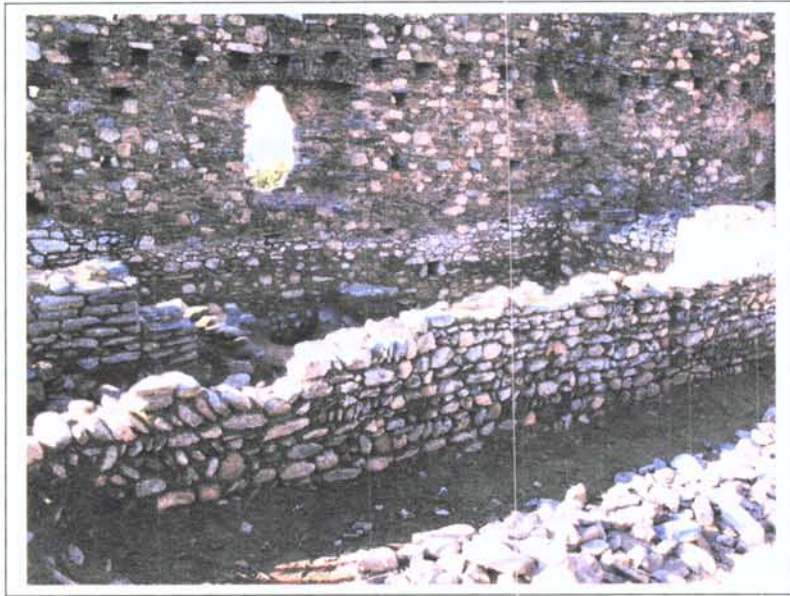
2001

ESTRATA
ESTIMAT

Direcció arqueològica
Mònica Mercado Pérez
Realització planimetria

Promoció/finançament
Ajuntament de St. Esteve de Palautordera

Documentació fotogràfica

Vista de l'estructura MR-8 prèvia a la seva consolidació

El mateix parament una vegada finalitzada la consolidació.

Panoràmica frontal del parament MR 9 abans de la rehabilitació.

El MR-9 després de la rehabilitació

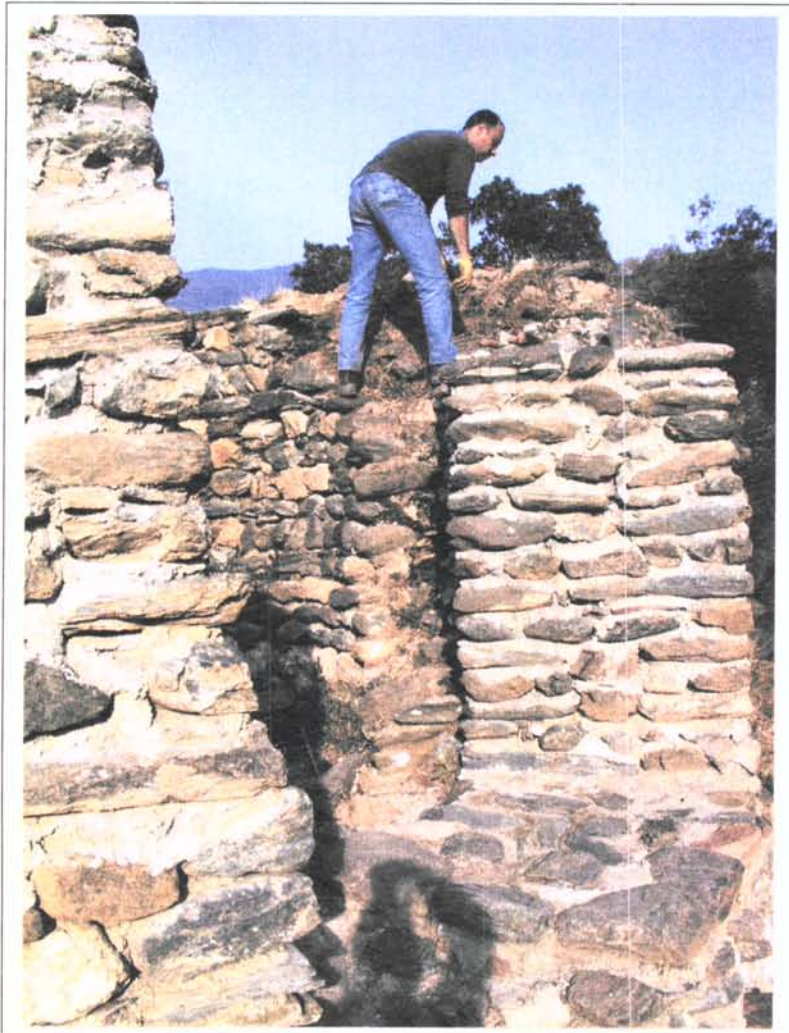
Vista de MR- 16 després de la seva coronació i del MR- 17 després de la seva consolidació.

Vista frontal del MR- 16. La part del final (dreta) ha estat coronada, mentre que la part esquerra s'ha arranjat degut a un desolom.

Zona del fossar, una vegada s'ha buidat l'acopi de pedres caigudes del propi castell

Neteja d'herbes del coronament de la torres mestre.

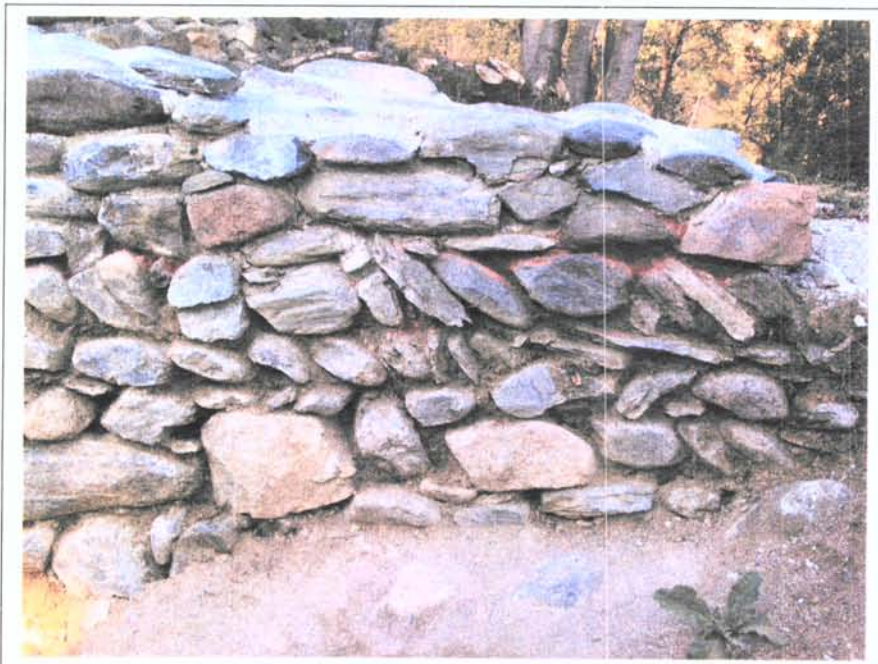
Visió general dels àmbits H i Pati 2 al final de la campanya.

Panoràmica molt similar a l'anterior on es pot observar la neteja i anivellació efectuada al Pati 2

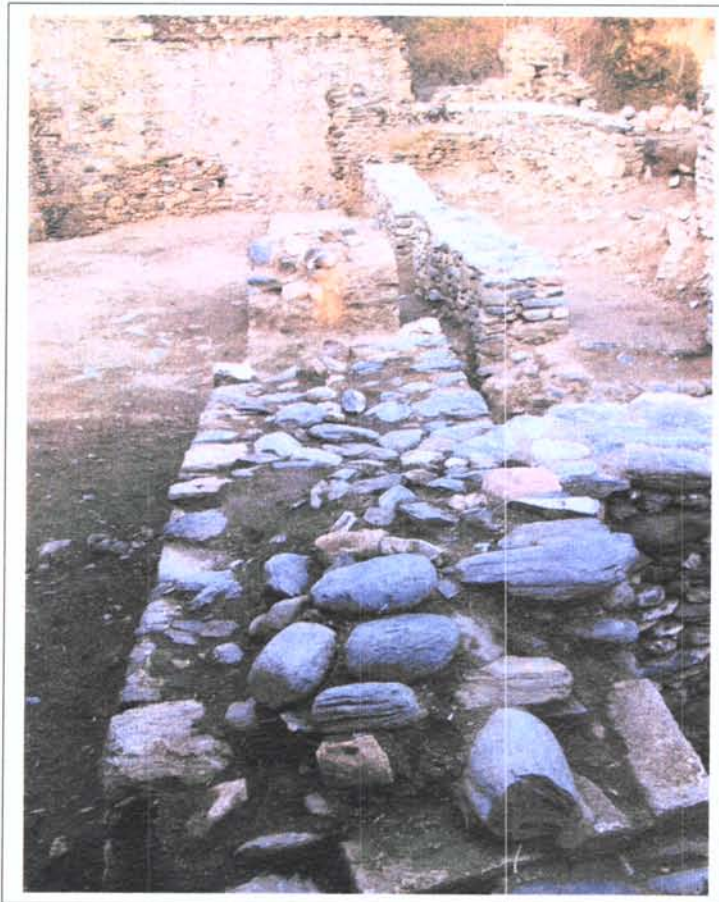
Vista de les cantoandes rehabilitades dels murs MR 15 i 16

Detall de la restauració efectuada al parament MR- 15. Es pot apreciar la banda tintada que separa el parament original del restaurat.

Vista general de l'àmbit F, net de runa i amb el parament MR-8 consolidat.

Imatge del MR-16 coronat (al fons a la dreta) i vista del MR 7 al qual se li va fer una neteja de vegetació.

BIBLIOGRAFIA

- Diputació de Barcelona. Mapa *Montseny, Parc Natural*, 1994. Escala 1: 25.000.
- GARRIGA, S. i VILA, L. : (1998), *Memòria de les campanyes d'intervenció arqueològica al Castell de Montclús, 1998 (Sant Esteve de Palautordera, Vallès Oriental)*, Memòria científica, dipositada al Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya. Sant Esteve de Palautordera. (Inèdit).
- LLOBET, S. : (1988), "El Vallès" a *Geografia de Catalunya*, Vol. III, col. Geografia Comarcal-2. Ed.Aedos, Barcelona.
- *Sistema d'informació geogràfica (SIG) del Departament de Mediambient de Generalitat de Catalunya*. WWW.gencat.es/mediamb/sig.
- ADROER I TASIS, A. i CABESTANY I FORT, J.- F. : (1987), "El castell de Fluvià" a *Monografies del Montseny n°2*, Edicions CEDEL, Viladrau (Girona).
- CÁTALA I ROCA, P. i BRASÓ I VAQUÉS, M. : (1969), "Castell de Montclús", *Els castells catalans*, Vol. II, Rafael Dalmau, Editor, Barcelona, 2ª edició, novembre de 1991.
- GARRIGA, S. i VILA, L. : (1998), *Memòria de les campanyes d'intervenció arqueològica al Castell de Montclús, 1998 (Sant Esteve de Palautordera, Vallès Oriental)*, Memòria científica, dipositada al Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya. Sant Esteve de Palautordera. (Inèdit).
- JIMÉNEZ, M.; VILA I BONAMUSA, L. : (2001), Memòria de l'inventari dels materials arqueològics de l'oppidum ibèric de Montclús, (Sant Esteve de Palautordera, Vallès Oriental), Memòria científica, dipositada a l'Ajuntament de Sant Esteve de Palautordera. (Inèdit).
- LLOBET, S. : (1988), "El Vallès" a *Geografia de Catalunya*, Vol. III, col. Geografia Comarcal-2. Ed.Aedos, Barcelona.

-
- MONREAL I TEJADA, L. : (1987), "Montclús, poblat ibèric i castell medieval" a *Monografies del Montseny n°2*, Edicions CEDEL, Viladrau (Girona)
 - PLADEVALL I FONT, A. : (1991), "Castell de Montclús", *Catalunya romànica*, Vol. XVIII, Fundació Enciclopèdia Catalana, Barcelona.
 - VILA I BONAMUSA, L. : (2001), *Memòria de l'inventari dels materials arqueològics de l'oppidum ibèric de Montclús, (Sant Esteve de Palautordera, Vallès Oriental)*, Memòria científica, dipositada a l'Ajuntament de Sant Esteve de Palautordera. (Inèdit).
 - VILA, L. : (2001), "intervencions a Montclús", *La sitja del llop*, n°22, Barcelona.